

Essay

Mellem skuffelse og håb: sociologien om grøn omstilling under forandring?

Anders Blok

Den følgende tekst stammer fra et mundtligt oplæg afholdt af forfatteren den 5. maj 2022 på Aalborg Universitet i forbindelse med 25-års jubilæumsfejring af universitetets sociologistudie. Oplægget er let redigeret, blandt andet er der tilføjet delafsnit af hensyn til rytmen i læsningen. Men teksten bevarer stadig den mundtlige forms uformelle stil. Der er således ikke tilføjet henvisninger eller fodnoter, ud over hvad oplægget allerede indeholdt.

Det er en ære og glæde for mig at tale på denne for vores disciplin så festlige dag! 25 år er en dejlig alder, sådan husker jeg det i hvert fald. Og som sociologen Andrew Abbott har sagt: Discipliner udvikler sig med de generationer, der bærer dem. Så 25 år er et passende interval at kigge såvel bagud som fremad med, når det handler om den sociologiske disciplin.

Jeg er, som det er fremgået, i dag lektor i sociologi på jeres søskendeinstitut i København. Men for præcis 25 år siden var jeg en forvirret film- og medievidenskabsstuderende, der lånte og læste en for mig ukendt bog på biblioteket. Bogen hed "Risikosamfundet", var skrevet af en tysker ved navn Ulrich Beck og netop i 1997 oversat til dansk af Klaus Rasborg. Jeg skal ærligt sige, at jeg ikke forstod specielt meget af den.

Men den må alligevel have vakt min nysgerrighed. For året efter startede jeg på sociologistudiet, hvor jeg gradvist lærte at forstå, hvad denne Beck havde på hjerte, hvem Max Weber var, og hvorfor Bjørn Lomborg tog fejl. Og hvis nogen her ikke kan huske sidstnævnte, så pyt med det, I er ikke gået glip af det helt store.

Jeg tænker, at jeg er inviteret til at tale i dag, fordi jeg blev hængende dengang for 25 år siden. Jeg specialiserede mig i det, vi stadig kalder for miljøsociologi – selv om vi nu til dags taler mere om klima og grøn omstilling end om miljø som sådan. Og undervejs fik jeg faktisk æren af at samarbejde med

denne Ulrich Beck, der som bekendt desværre døde i 2015, men som altid havde et stærkt blik for håb og forandring.

I mit oplæg i dag vil jeg prøve at kigge såvel bagud som fremad i miljøsociologien, i sociologien som sådan og i det samfund, hvis natur-, miljø- og klimaproblemer vi prøver at forstå, forklare og, ja, afhjælpe. Særligt vil jeg prøve at indkredse, hvad en håbefuldt miljøsociologi for den kommende grønne omstilling måske kan gå ud på. Og til det formål vil jeg særligt i anden halvdel af oplægget trække på den bog, Rasmus Willig og jeg udgav for halvandet år siden, om "Den bæredygtige stat". Det vil jeg gøre med henblik på at skitsere nogle kollektive opgaver, der forhåbentlig nok skal kunne holde sociologistuderende i Aalborg, København og andre steder meningsfuldt optaget de næste 25 år.

Sociologiens indsats for miljøet, mellem skuffelse og håb

Nu handler dagen i dag jo om vores disciplin, sociologien. Så derfor fandt jeg det passende at starte med to citater, der med 40 års mellemrum forsøger at vurdere denne vores disciplins indsats, når det kommer til tidens miljøudfordringer.

I 1978 giver William Catton og Riley Dunlap, to af den amerikanske miljøsociologis pionerer, følgende ublide medfart til disciplinen – her i min frie oversættelse:

"Denne gensidige antropocentrisme" – altså gensidigt mellem sociologien og dominerende dele af samfundet – "er en del af et grundlæggende sociologisk verdensbillede. Vi kalder dette verdensbillede for "det menneskelige exceptionalismes paradigme", HEP. Vi hævder, at accepten af antagelserne i HEP har gjort det svært for de fleste sociologer, uanset deres foretrukne orientering, på meningsfuld vis at håndtere de sociale implikationer af økologiske problemer og begrænsninger."

Her og i tilsvarende kritikker vokser miljøsociologi altså frem via en stærk kritik af disciplinens negligering af samfundets økologiske omverden. Det sker i kølvandet på miljøbevægelsernes fremvækst i 1960'erne og 1970'erne – og på de debatter om bl.a. "grænser for vækst", som denne fremvækst ansporede til. Antropocentrisme placeres her som en etisk, kulturel og politisk udfordring, som også sociologien må komme overens med.

Hvordan er det så gået sidenhen, kan man spørge, med sociologers indsats på området? Her er, hvad tre miljøsociologer, Klinenberg, Araos og Koslov, skrev på prominent sted [*Annual Review of Sociology*] for et par år tilbage, da de gjorde status over disciplinens bidrag til at forstå klimakrisen – efter først at konstatere, hvad vi allerede ved om problemet:

Anders Blok

Professor i miljø-
og klimasociologi,
Institut for Fødevarer
og Ressourceøkonomi,
Københavns Universitet

abl@ifro.ku.dk

“Studerende, politikere og forskere i mange discipliner vil opleve et presserende behov for at forstå de sociale årsager og konsekvenser af klimakrisen, og en endnu stærkere drivkraft mod at forandre tingenes tilstand. Visse sociologer oplever allerede nu denne akuthed. Men klimaforandringernes langtrækkende implikationer vedbliver med at være mærkeligt perifere i disciplinen som helhed.”

Man kan altid diskutere den slags vurderinger, og i europæisk sociologisk perspektiv er jeg ikke *helt* enig i sidstnævnte sætning. Det kommer jeg tilbage til om lidt.

Men lad mig først begrunde, hvorfor jeg starter med citaterne her. Det gør jeg for at pege på noget ret entydigt: nemlig at vi med det, vi nu til dags kalder “grøn omstilling”, står med problemstillinger, der dels har en længere og ikke særlig munter forhistorie; hvor vi sociologer udfordres og anspores til disciplinær nytænkning; og hvor det må antages at være ganske betydningsfuldt for fremtiden, om vi lykkes med vores forehavende eller ej.

Når jeg ikke er *helt* enig med Klinenberg, Araos og Koslovs sidste sætning – om end jeg selvfølgelig er helt enig med deres første fra citatet – så skyldes det nok, at jeg fra min danske og europæiske position ser miljøsociologiske aftryk lidt flere steder i disciplinen, end de synes at gøre fra deres amerikanske ståsted.

Ét er, at en hurtig søgning på “klimaforandringer” i kategorien “sociologi” på *Web of Science* faktisk viser en klart opadgående tendens de sidste 10-15 år hvad angår sociologiske tidsskriftsartikler om emnet. Det er fint, men vi ved også alle, at man skal tage bibliometriske data med mere end ét gran salt. Som regibemærkning kan jeg tilføje, at hverken vi i København eller I her i Aalborg har bidraget specielt meget til den internationale tendens.

Noget andet og mere håbefuldt er imidlertid den måde, natur-, miljø- og klimaproblemer har ageret anstødssten til betydningsfulde faglige og teoretiske nybrud over i hvert fald de sidste 20-25 år. Og herunder på måder, som jeg er sikker på, har afsat sig løbende spor i undervisningsplaner og diskussioner her i Aalborg.

De her udviklinger har jeg selv skrevet om mange steder. Blandt andet i en artikel på dansk fra 2012, som jeg kaldte for “et nyt klima for sociologien” [trykt i Dansk Sociologi]. Her redegjorde jeg for teorier og begreber om økologisk modernisering, om miljøbevægelsens mobilisering og om betydningen af hverdagslivets praksis for miljøbelastning. Og herudover fremhævede jeg fornævnte Ulrich Beck og franske Bruno Latour som to prominente eksempler på, at vi særligt i europæisk sociologi i stigende grad har forstået samfundsudviklingen som flettet uløseligt sammen med natur-, miljø- og klimaproblemer.

Alt sammen bare for at sige: Selvfølgelig har også vi sociologer en svær læringsrejse foran os. Der er trods alt *ingen*, der troværdigt kan hævde at vide, hvordan man omstiller forskelligartede senmoderne risikosamfund og ulighedsskabende og naturudbytende varianter af kapitalisme til en udvikling, der respekterer planetens økologiske bæreevne. Mindst af alt selvfølgelig økonomerne! Men vi sociologer starter heldigvis ikke helt “fra scratch”, når vi prøver at tackle de her spørgsmål.

Fra skuffelsernes til håbefuldhedens miljø- og klimasociologi

Der er, kort sagt, grund til at tøjle vores disciplinære selv-skuffelse – og ja, det må I gerne tage til jer som uddannelsens nye motto her i Aalborg! Og dermed se lidt mere håbefuldt på disciplinens udviklinger over de sidste 25 år, når det kommer til at give os muligheder for at bidrage konstruktivt til de næste 25 års grønne omstilling.

I det arbejde sker der imidlertid hurtigt det, at skuffelsen forflytter sig til samfundet og dets deltagere. Miljø- og klimasociologi har en slem tendens til at udvikle sig til dét, jeg i min 2012-artikel kalder for “skuffelsernes sociologi”: Folk ved aldrig nok, de gør aldrig nok, det går for langsomt, det er for inkonsekvent ...!

Her står vi selvsagt over for et fænomen, hvor beskrivelsen på lange stræk er korrekt i sit globale omrids. Ét hurtigt blik på den måde, vi som globalt samfund overskrider planetens økologiske grænser – ikke bare for klima, men også for biodiversitet, for nitrogen, kemikalier og meget andet – viser, at den er gal med kursen, hvis man da går ind for bæredygtighed.

Men vi sociologer kan selvsagt ikke blive stående på denne højthævede alpetop af naturvidenskab, moral og begrundet bekymring særlig længe. Vi må spørge, som f.eks. Ulrich Beck har gjort: *Hvorfor* er der ingen klimarevolution i sigte, ingen miljømæssig storm på Bastillen, ingen økologisk pendant til Rød Oktober? Hvad siger dette forhold om fordelinger og udviklinger af global magt og ideologi, af retfærdiggørelse, kritik og modmagt, her ved starten af det 21. århundrede?

Og mere jordnært må vi spørge, med f.eks. Kari Norgaard i hånden: *Hvorfor* taler og agerer borgere i vores del af verden så lidt på klimakrisen? Når nu hendes feltarbejde i en norsk landsby, hvor sneen og turisterne forsvinder, tydeligt viste, at langt de fleste faktisk er privat vidende og bekymrede og altså langt fra "klimaskeptikere" i den gængse, amerikansk-australsk-Thor Petersen-agtige forstand.

En sociologi, der ønsker at bidrage offensivt og konstruktivt til samfundets grønne omstilling, er nødt til at have gode, analytisk og normativt set overbevisende svar på den type spørgsmål. En sociologi om grøn omstilling er – som jeg i øjeblikket fortæller mine studerende på et fag med den titel – i høj grad også en sociologi om blokeringer, obstrueringer, forhalinger og koopteringer. De sker på mange niveauer og felter og med komplicerede lag af samarbejde, forskydning og konflikt mellem kollektive aktører i økonomi, politik, videnskab, civilsamfund og hverdagsliv.

Beck kaldte alt det her for risikosamfundets "organiserede uansvarlighed". Og dét begreb forekommer mig stadig rammende for en hel del af magtelitens snak om grøn omstilling – og altså den måde, dominerende partier, erhvervsorganisationer og fagforeninger tilsammen forhaler omstillingen. Den slags bør vi sociologer undersøge, beskrive, forklare og kritisere. Men vi bør gøre mere end det, vil jeg mene.

Vi bør nemlig *samtidig* forsøge at leve op til vel nok den mest berømte og håbefulde formulering af vor disciplins opgave. Nemlig dén, som Charles Wright Mills leverede, da han i 1959 formulerede sit begreb om "den sociologiske forestillingsevne". Der er her tale om en analytisk evne og netop ikke om den "fantasi", vi til tider fejloversætter den som på dansk – så vi misforstået kan sidde og vente på inspirationens nådegave.

Nej, sociologisk forestillingsevne er først og fremmest en analytisk færdighed, hvormed vi sociologer udfører vores arbejde godt. Og hvor vi dermed bidrager til dét, vi ikke bør tøve med stadig at kalde "demokratisk oplysning" – noget, der i den grad er brug for, når nu vi i den grønne omstilling skal lave vores samfund om.

Det gør vi som bekendt ifølge Mills, når vi formår gennem vores studier at vise, hvordan biografi og historie, personlige bekymringer og offentlige sager hænger sammen inden for rammerne af en bestemt samfundsinstitutionel helhed. Denne institutionelle helhed er historisk og komparativt forskellig og foranderlig, ligesom magteliten i øvrigt er det. Det er én grund til, at jeg personligt undgår begrebet "struktur" – det forekommer mig næsten lige så misvisende som begrebet om "adfærd".

Når det kommer til grøn omstilling, så er det ikke for meget at hævde, synes jeg, at selve problemet i høj grad også handler om manglen på sociologisk forestillingsevne. Og her altså ikke primært *sociologers* mangel på denne evne, men samfundsaktørernes, offentlighedens og politikkenes mangel på ditto. Det er på denne baggrund, vi ofte spises af med forestillinger om dét, Rasmus

Willig og jeg kalder "omstilling uden omstilling". Som en modvilje og manglende evne til at forestille sig alternativer.

En håbefuld forandrings- og omstillingssociologi kan derfor overordnet modstilles "skuffelsernes miljøsociologi" gennem sit forsøg på at opdyrke styrket sociologisk forestillingsevne, inden for og uden for disciplinens grænser. Men altså en forestillingsevne, der er tæt betinget af disciplinens analytiske grundfærdigheder.

I denne sammenhæng skal "håb" derfor ikke forstås som et andet ord for "optimisme". Snarere tværtimod. Håb er her, for nu at parafrasere filosofen og Latours læremester Isabelle Stengers, rettelig at forstå som forskellen mellem sandsynlighed og mulighed. Det er ganske sandsynligt, givet magt, ideologi, ulighed og vaner, at samfundet får svært ved en reel grøn omstilling. Sociologer bør, for nu at gentage det, kunne levere overbevisende forklaringer på, hvorfor det forholder sig sådan. Men sociologer bør samtidig være håbede – og altså insistere på, at der eksisterer *muligheder* for forandring, som ikke er opslugt af sandsynlighederne.

Ét begreb for den type omstillingssociologi, jeg her taler om og for, er Michael Burawoys begreb om "offentlig sociologi". Offentlig sociologi er, i Burawoys termer, en type af sociologi, der i høj grad orienterer sig mod dét, Mills kaldte for offentlige sager. Og som i dialog med offentlighedens bekymrede og engagerede aktører forsøger at undersøge problemer, blokeringer og mulige veje frem.

Her sættes sociologiens viden om biografi, historie og samfundsinstitutioner samt disciplinens normative indsatser i omstillingen derfor grundlæggende i dialog med civilsamfundets mange grønne stemmer. Og det er der hårdt brug for, vil jeg hævde, hvis forestillinger og praksisser om grøn omstilling skal tilbage på sine fødder.

Overordnet vil en sådan offentlig omstillingssociologi nemlig tage form af en kritik af de dominerende ideologiske forestillinger i magteliten – forestillingerne om, at omstillingen klares gennem teknologiske fix og såkaldte adfærdsændringer. Modsat findes der faktisk en oplagt alliance til de mange grønne civilsamfundsgrupper, NGO'er, tænketanke, naturvidenskabelige forskere og andre, der godt kan se, at grøn omstilling kræver *kollektive* ændringer i normer, praksisser og institutioner.

Det er her f.eks. sært opløftende – midt i miseren – at læse IPCC, det internationale ekspertklimapanels, seneste vurderingsrapport fra tidligere på foråret. Her tildeles sociologiske spørgsmål om ændringer i normer og institutioner en hidtil uset stor plads. Herunder i form af små spørgsmålstejn ved den måske mest afgørende institutionelle forskrift i vores samfund – nemlig kravet om eksponentiel økonomisk vækst.

Jeg er fuldt ud overbevist om, at den sociologiske disciplin er helt afgørende for, at vi som samfund kan forestille os og gradvist opbygge nye institutioner for en økonomi hinsides eksponentiel og udifferentieret vækst. Og jeg

er overbevist om, at det må ske i form af en offentligt engageret sociologi. Det er én af pointerne i Rasmus Willigs og min bog om "Den bæredygtige stat". Og det er én af pointerne med, at vi overhovedet *skrev* bogen som i sig selv et stykke offentligt henvendt sociologi.

Jeg vil dog samtidig gerne gentage, at dette i min optik *kun* kan ske, når sociologiens professionelle kerne – for nu igen at bruge Burawoys begreb – følger med. Offentlig sociologi om grøn omstilling henter sin tyngde, legitimitet og brugbarhed fra undersøgelserne og udviklingerne i den professionelle fagsociologi. At se modsætninger her er at fejle i forhold til Mills' idealer om den sociologiske forestillingsevne.

Den bæredygtige stat som hypotese til efterprøvning

Jeg vil nu tillade mig her i anden halvdel af mit oplæg – som måske bliver lidt kortere end første – at vende mig mod mit og Rasmus Willigs eget forsøg ud i sociologisk forestillingsevne, og altså vores ideer om og forslag til en bæredygtig stat.

Her trækker vi på en eksisterende politologisk og politisk-sociologisk litteratur om det, der gerne kaldes "miljøstater" – altså forsøg på at beskrive og forklare de tiltag til miljøregulering, bredt sagt, som forskellige stater har indført siden 1970'erne. Det har de typisk, påpeger vi, på måder, der har været underordnet andre hensyn, og altså firkantet sagt skiftevis hensynet til velfærd i velfærdsstaten og til konkurrenceevne i konkurrencestaten.

Men vores begreb om den bæredygtige stat er et eksplicit normativt begreb, hvormed vi forsøger så at sige at udmåle distancen mellem staters og samfunds faktiske initiativer og så proportionerne i de klima- og biodiversitetskriser, vi står med. Derfor starter vi selvfølgelig også fra konstateringen af, at der endnu ikke *findes* en bæredygtig stat – men at vores kollektive opgave som samfund er at *skabe* den.

Det betyder også, at vi er på sociologisk set lidt usikker og uvant grund. Så på samme måde som Ulrich Beck i sin tid tog sine forbehold i forordet til "Risikosamfundet", fordi han her forsøgte at ekstrapolere *frem* i tiden, så tager vi selvfølgelig også betydelige forbehold i vores bog. Først og fremmest ved at præsentere vores forslag til en bæredygtig stat som netop *forslag* – og altså som sociologisk informerede ideer, der bør underkastes styrket demokratisk dialog og, håber vi, afprøvning.

Sådan plejer jeg at præsentere bogens hovedpointer, når jeg taler offentligt og altså ud over fagets grænser. Men i dagens anledning vil jeg betone, at vores forslag *også* kan opfattes som en art "sociologiske hypoteser" – og altså som forsknings- og undervisningsdagsordener, som jeg håber, vil fylde mere i de kommende 25 års sociologi, også her i Aalborg, end de har i de foregående 25 år, stigningen til trods.

Overordnet taler vi i bogen om fire tværgående faktorer, som vi påstår vil være gensidigt afhængige og nødvendige i udarbejdelsen af en ny samfundskontrakt for bæredygtighed på tværs af stat, marked og civilsamfund. Så altså, som det turde fremgå, så er vi som sociologer selvsagt lige så optaget af de to sidstnævnte sfærer – marked og civilsamfund – som vi er af staten som sådan. Det lød bare godt med “den bæredygtige stat”.

Afsættet er lokalt og dansk: Godt nok har vi i dette land fået en klimalov, der lover 70 % reduktion af CO₂(-ækvivalent)-udledninger i 2030, relativt til 1990. Der er bare lige dét, at vi ifølge Klimarådet er bagud på denne målsætning; at målsætningen ikke medtager vores forbrugsbaserede udledninger og derfor ikke er globalt retfærdig; og at den ikke medtænker biodiversitetskrisen og dennes sammenhæng med klima. Vi er kort sagt som samfund *ikke* på ret kurs – så hvordan kunne vi måske komme det?

Jeg vil drive mit oplæg mod sin afslutning ved efter tur at gennemgå de her fire tværgående faktorer – og for hver fremhæve noget af den sociologiske forskning og undervisning, som jeg tænker, de kalder på. Det vil selvfølgelig have karakter af stikord, som siden bør blive grundigere udfoldet, efterprøvet, kritiseret og så videre.

Efter tur vil det altså, i netop stikordsform, handle om konturerne af et nyt økologisk medborgerskab; om mulighederne for nye alliancer mellem civilsamfundets kritikformer; om demokratisk fornyelse i økologisk retning; og om retningen for en ny demokratisk og socialøkologisk økonomi, der respekterer de planetære grænser.

Første faktor: et nyt økologisk medborgerskab

Noget af det gode ved Ove Kaj Pedersens analyse af konkurrencestaten var, at han tildelte uddannelsessystemet og dets værdisocialisering en stor rolle i overgangen fra velfærds- til konkurrencestaten. Rasmus Willig og jeg startede faktisk med at genlæse Ove Kajs analyser – og tænkte, okay, hvordan ser pendanten til den bæredygtige stat ud?

Her griber vi så fat i et klassisk begreb, som har at gøre med stat-samfundsrelationer bredt og med de borgeridealer, der udbredes i uddannelsessystemet specifikt, nemlig medborgerskabsbegrebet. Og vi forsøger at skitsere konturerne af dét, vi kalder et økologisk medborgerskab, hvor bæredygtighedstænkning og forholdet til den økologiske omverden gøres centralt for socialisering i og uden for institutionerne.

Der er mange lag og mange udfordringer i en sådan forandringsproces, selvsagt. Én handler også her om at forstå, hvorfor magtelisten i et land som Danmark blokerer for de her typer af reformer i uddannelsessystemet, til trods for stærk mobilisering omkring sagen i civilsamfund, blandt studenterforeninger og blandt professionelle.

Mere grundlæggende inviterer det til at studere de forskellige former for faktisk eksisterende økologiske medborgerskaber, som allerede trives i ci-

vilsamfundets forskellige grene – ofte i form af det, jeg kalder for “omstillingsfællesskaber”. Jeg har selv studeret sådanne grupper på tværs af danske byer, i form af byhaver, fødevarefællesskaber og den slags, som er vokset i størrelse og udbredelse de sidste 10 år. Rasmus Willigs praktiske initiativ omkring Andelsgaarde, hvor jeg også selv er med, hører til i samme kategori.

Her besidder vi sociologer en række begreber, om frivillighed, aktivisme, fællesskab, læring og forandring, som er klart relevante for økologisk medborgerskab i praksis. Og vores studier af omstillingsfællesskaber vil være brugbare, både til at udvikle vores fag og til offentlighedsrettet at bidrage til et styrket grønt civilsamfund.

Anden faktor: nye kritiske alliancer i civilsamfundet

Imidlertid er vores anden observation, at et styrket *grønt* civilsamfund ikke i sig selv er tilstrækkeligt for en ambitiøs grøn omstilling. Der er derimod brug for nye alliancer på tværs af civilsamfundets forskellige sektorer, hævder vi, hvis presset på stat og marked skal blive tilstrækkeligt stort til at skabe reel forandring.

Her trækker vi på de analyser af samfunds- og kapitalismekritikkens forskellige historiske former, som Eve Chiapello har fremsat fra sin position i den franske pragmatiske sociologi. Grundlæggende har Chiapello her fremhævet fire stærke traditioner: den sociale kritik, den konservative kritik, den kunstneriske kritik og, ja, den grønne kritik. Og vores pointe er, at det er her, blandt aftagerne af alle disse fire kritikformer, at vi så at sige skal lede efter de grupper og kollektive aktører, der kan have en interesse i et andet samfund og derfor en interesse i reel grøn omstilling.

Til illustration påpeger vi, at vi finder den konservative kritik institutionaliseret i hensynet til naturbevaring, og derfor også centralt placeret i en stadig stor og vigtig organisation som Danmarks Naturfredningsforening (DN). Og den sociale kritik finder vi selvfølgelig primært i fagbevægelsen – hvorfor de små tegn på nye alliancer mellem denne og de grønne NGO'er, såsom Broen Til Fremtiden, er værd at holde øje med.

Igen har vi sociologer stærke redskaber, fra studier af sociale bevægelser og andre steder, til at afklare blokeringer og muligheder for denne type styrket alliancedannelse. Og herunder til at forstå og, ja, skubbe på for et øget kritisk pres på statens og markedets institutioner til faktisk at ændre kurs mod en ambitiøs omstilling – væk fra svag økologisk modernisering, som vi siger, baseret på tekniske fix.

Tredje faktor: demokratisk fornyelse i økologisk retning

Nu ville bogens titel jo være svært misvisende, hvis ikke Rasmus Willig og jeg fremsatte en række tanker om, hvordan statens *egne* institutioner – og i forlængelse heraf selve vores institutionelle demokrati – kan tænkes at kunne

omstilles, sådan at den og det i højere grad bliver kompatible med globale bæredygtighedsmålsætninger.

Igen er der flere forslag og ideer ude at gå her. Vi peger på initiativer for en grøn grundlovsændring, som i højere grad kunne formalisere natur-, miljø- og klimabeskyttelsen i vores juridiske og politiske institutioner. Og så peger vi særligt på de demokratiske innovationer, som i disse år bobler frem inspireret af tanker om deliberativt demokrati – tanker, som vi sociologer jo faktisk har en vis andel i.

I kimform kender vi disse nyskabelser fra det danske klimaborgerting, som jeg plejer at kalde den mest spændende og mest velbevarede hemmelighed om den danske klimalov! Vi taler for betydeligt mere politisk forpligtende udgaver en den slags borgerting, lokalt, nationalt og transnationalt – fordi de har vist sig at rumme potentialer for en demokratisering af grøn viden og et øget pres for omstilling. Og sociologer bør studere de mange forsøg, der bl.a. er ved at vokse frem i kommunerne, med denne type tiltag.

Fjerde faktor: en ny socialøkologisk økonomi

Endelig er enhver ide om ambitiøs grøn omstilling selvfølgelig ukomplet, før man har adresseret den eksponentielle vækstøkonomis svøbe. I bogen taler Rasmus Willig og jeg kort fortalt for en socialøkonomisk og demokratisk økonomi, stærkt inspireret af økonomen Kate Raworths tanker om såkaldt doughnutøkonomi.

Grundtanken er her, at den økonomiske politik bør reorienteres mod et dobbelt sigte: dels at økonomisk aktivitet respekterer de planetære økologiske grænser – det er doughnutens ydre cirkel. Og dels at økonomisk aktivitet sigter mod bæredygtig velstand og social trivsel snarere end vækst – det er doughnutens indre cirkel. Der kan stadig være vækst i visse økonomiske aktiviteter, men ikke udifferentieret eksponentiel vækst. Det handler ikke om afvækst, men om post-vækst.

Spørgsmålet er selvsagt, hvordan et samfund bringes derhen? Heller ikke her har vi selvfølgelig hele svaret – men ét element, hævder vi, er de modeller for medarbejder-, producent- og forbrugerejede virksomheder, som vi bl.a. kender fra den danske andelsbevægelse. Sådanne modeller udgør én måde at undslippe investortyranniet og bevæge sig mod en socialøkologisk økonomi – ikke en socialistisk økonomi, vil jeg lige understrege, mere en slags “associativ” post-vækst-kapitalisme.

Så også her har vi brug for sociologiske studier af alternative økonomiske modeller og organiseringer, deres virkninger, og hvordan de kan udbredes, herunder via samspil mellem marked, civilsamfundets pres og statslige reguleringer. Grundlæggende ved vi sociologer jo, at markeder *altid* er samfundspolitiske konstruktioner.

Afrunding: at bevæge sig håbefuldt mod fremtidens skuffelser!

Tilbage for mig er kun at ønske jer, og altså sociologiuddannelsen i Aalborg, hjerteligt tillykke med de 25 år! Jeg håber, at mit lille indlæg her har givet jer og os et kritisk, men kærligt skulderklap: Vi har opnået mere i de forgangne 25 års sociologi, når det kommer til natur-, miljø- og klimaudfordringer, end vi nogle gange selv tror. Også selv om heller ikke *vi* har gjort nok på denne skuffelsernes holdeplads par excellence.

Det betyder, vil jeg mene, at vi står bedre rustet til de kommende 25 års skuffelser med den grønne omstilling! Husk på, at håb ikke har noget med optimisme at gøre. Når jeg kigger mig omkring, så har jeg svært ved at se, hvad sidstnævnte dog skulle gribe fat i på dette område. Det skulle da lige være den nye, ungdomsbårne klimaaktivisme, hvor jeg vil tro, at også sociologistuderende her i Aalborg spiller en rolle. Men som samfund er vi ikke på ret kurs, og vi er ikke ved at rette op – ikke i Danmark, slet ikke globalt.

Det er bare sådan, at de største samfundsudfordringer kræver den maksimale grad af sociologisk håbefuldhed – forbundet med den maksimale grad af sociologisk forestillingsevne! Det er i mellemrummet mellem de sociale sandsynligheder og de sociale muligheder, at vigtig sociologi udfolder sig. Det er i dette mellemrum, at vores professionalisme, vores forskning og vores undervisning giver mening.

Det gælder generelt, og jeg håber, mange her vil genkende erfaringen. Og det gælder i dag i særlig grad, når vi taler om grøn omstilling. Som sociologen John Urry har sagt: Klimaudfordringerne kalder på en fuldstændig ændring af samfundet, hverken mere eller mindre. Jeg har svært ved at forestille mig en bedre grund til at klø på med sociologiuddannelsen her i Aalborg, og alle andre steder, med krum hals de næste mange år.

